

Rögös úton
Dokumentumok az Állami Balett Intézet első tanévéből

A hazai táncművészeti felsőoktatás kialakulásának történetével a forráskutatás szintjén eddig nem foglalkoztak, jöllehet a Magyar Országos Levéltárban (a továbbiakban: MOL) az egykori Népművelési Minisztérium 1949-56 közötti iratanyaga fellelhető, kutatható. Az egykori kommunista kultusztárca fennállása alatt a központosított államigazgatás szinte minden intézményi ügyben állást foglalt vagy információt kért, így a minisztérium Művészetoktatási Osztályának iratanyaga egyedülálló dokumentumokat rejt. Magam először a Magyar Táncművészeti Főiskola alapításának 50. évfordulója alkalmából kutattam e dokumentumok között, s ennek segítségével foglalkoztam az Állami Balett Intézet megalapításával (*Az Állami Balett Intézet létrehozásának politikai körülményei = Kritika*, 2000. 8. szám), és szervezeti fejlődésével (*Az Állami Balett Intézet jogállásának fél évszázados fejlődése = Jogtudományi Közöny*, 2000. 3. szám). Később publikáltam a tárca megalapításáról (*Révai József és a Népművelési Minisztérium létrehozása = Zempléni Múza*, 2002. 4. szám), illetve korszak művészeti felsőoktatásának néhány általános vonásáról (*Az autonómia ígérete és felszámolása a művészeti felsőoktatásban (1945-1956)*, in: *Interdiszciplináris pedagógia és a tudás társadalma*, szerk.: Kiss Endre, Debreceni Egyetem, 2003).

Az alábbiakban az Állami Balett Intézet első, 1950/51-es tanévéből származó levéltári dokumentumokat teszek közzé, mai helyesírás szerint, magyarázattal kísérve. Az iratok levéltári jelzete: MOL XIX-I-3-a 107.d.

1. sz. dokumentum

(tárgy: Az Állami Balett Intézet felvételijének meghirdetése az általános iskolákban, ügyiratszám: 5552/A/2, érkezett: 1950. május 4.)

Az Állami Balett Intézet folyó évi június hó 22-től 27-ig tartja felvételi vizsgáit. Budapest-Főváros ált.isk. ügyosztályát (VII.) felkérem, hogy az iskolákban hirdesse meg a felvételi feltételeit és időpontját. A vidéki iskolák jelentkezőinek felvételére vonatkozólag a VKM-et értesítem.

I.

Budapest-Főváros VII. Ügyosztályának, Budapest

Kérem, hogy a budapesti általános iskolákban hirdesse meg a Népművelési Minisztérium hatáskörébe tartozó Állami Balett Intézet felvételi feltételeit és időpontját.

Az Állami Balett Intézet június hó 22-től 27-ig tartja felvételi vizsgáit. Az Intézet célja, hogy az Opera és más színházak részére táncosokat képezzen. A felvételin olyan leánytanulók jelentkezhetnek, akik az általános iskola II. osztályát az 1949/50 tanévben fejezik be.

Fiútanulók II-VIII. osztályig jelentkezhetnek.

A felvételre jelentkezők június hó 15-ig adják be adataikat (életkor, iskolai előmenetel, szülők foglalkozása, lakcím stb.) a Népművelési Minisztérium művészetoktatási osztályán Duka Antalnéhez : V., Kálmán u. 7. VI. em. 613. szoba.

A gyerekek június hó 22-én reggel 8 órakor jelentkezzenek az Operaházban, ahol felvételi beosztásukat megkapják.

Budapest, 1950. máj. 4.

II.

Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak, Budapest

A Népművelési Minisztérium megbízottja a felvételi megindítása előtt vidéken tehetségkutatót tart. A tehetségkutatásnak gyors lebonyolítás végett központosítva kell történnie. Ezért szükséges, hogy a tankerületi főigazgatók a megye székhelyén gyűjtsék össze a tehetségesnek tartott gyermekeket.

A Népművelési Minisztérium közli majd a tankerületi főigazgatókkal, hogy mikor tartja a tehetségkutatót.

Vidéki gyermekek kollégiumban lesznek elhelyezkedve (sic!) már a felvételi ideje alatt is. Bpest, 1950. máj. 4.

Duka Antalné

Megjegyzések a dokumentumhoz:

A fent említett, *Az Állami Balett Intézet létrehozásának politikai körülményei* című tanulmányomban kimutattam, hogy az intézet megalakítása két döntési szinten zajlott le, egymástól lényegesen eltérő időpontban. Először a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Politikai Bizottsága tárgyalta az ügyet és hozott támogató határozatot 1950. június 29-én. A politikai akaratnyilvánítás következtében az ÁBI szeptemberben megnyitotta kapuit, jöllehet az alapító jogszabályt a minisztertanács csak az 1951. február 23-ai kormányúlése fogadta el. Az 54/1951.(II.25.) M.T. számú rendelet két nappal később látott napvilágot a Magyar Közlönyben, törvényesítve az ekkor már hat hónapja működő iskolát.

A dokumentumból az tűnik ki, hogy a felvételi vizsgák szervezése már jóval a politikai döntés megszületése előtt megindult, sőt a PB üléséig le is zajlott. Ehhez szakmai háttérrel biztosított a 8.399/1949.(XII.10.) Np.M. rendelettel alapított és az ÁBI létrehozásáig működő Táncművészeti Iskola. A Révai József által vezetett minisztérium nyilván abban a tudatban végezte az ÁBI létrehozását megelőző tevékenységét, hogy Révai érdekérvényesítő képessége révén az intézet biztosan megalakul.

Ami a felvételre jelentkezők korhatárát illeti, szembetűnő, hogy a fiúk esetében milyen tág életkori határokat szabtak, nyilván a minél jobb merítés érdekében. Tudnunk kell azt is, hogy az ÁBI sajátossága a művészképzésnek a közismereti oktatással való párhuzamosságában rejlett. 1950 szeptemberétől az Intézetben az általános iskola III-VIII. osztályai működtek, s mivel a felvétel alsó korhatára a 8. életév volt, a kilenc éves szakmai képzés első éve az általános iskola harmadik osztályával esett egybe. 1954 szeptemberétől az intézet az általános iskola IV-VIII. osztályait tartotta fenn, s mivel a felvétel alsó korhatára a 9. életév lett, a szakmai képzés első éve ezentúl az általános iskola negyedik osztályával állott párhuzamban. Végül 1963-ban lépett életbe a ma is irányadó rend: a balettművész szakra történő felvétel alsó korhatára a 10. életév lett, így az első balettévfolyam az általános iskola ötödik osztályával esik egybe. Az intézet általános iskolája ezután csak felső tagozattal működött tovább.

2. sz. dokumentum

(tárgy: Állami Balett Intézet növendékei részére élelmiszer pótjegy kiutalása, ügyiratszám: 5552-3-3, érkezett: 1951. április 25.)

*Állami Balett Intézet
Budapest, VI. Sztálin út 24.*

Budapest, 1951. április 21.

*Népművelési Minisztérium Művészetoktatási Osztály
Budapest*

Az Állami Balett Intézet növendékei fárasztó nehéz fizikai munkát végeznek. Növendékeink iskolai tanulmányaik mellett végzik tánc szaktanulmányaikat, azon kívül az Állami Operaház előadásain és próbáin közreműködnek. Növendékeink abban a korban vannak (8-14 évig), amikor ilyen komoly befogottság és tánc megerőltető munkája mellett jól kell táplálkozzanak. Mivel azonban sem kenyér, sem hús pótjegyet nem kapnak, étkeztetésük sok nehézségbe ütközik.

Kérem a Művészetoktatási Osztályt, legyen segítségünkre abban, hogy növendékeink hús és kenyér pótjegyekben részesüljenek.

*Lőrinc György igazgató
(saját kezű aláírás)*

*Belkereskedelmi Minisztérium
Budapest, Vigadó u. 6.*

tárgy: Állami Balett Intézet növendékei részére élelmiszer pótjegy kiutalása.

Az Állami Balett Intézet (Sztálin út 24.) 130 8-14 éves korú növendéke napi 5-6 órai táncgyakorlatot végez. Ez a nehéz fizikai munka bőséges táplálkozást követel meg, melyet az élelmiszeralapadag nem biztosít. A hiányos táplálkozás a növendékek egészségét ássa alá. Ezért kérem, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók részére megállapított élelmiszer-pótadagot az Állami Balett Intézet növendékei részére is megadni szíveskedjék.

Budapest, 1951. április 25.

Megjegyzések a dokumentumhoz:

Lőrinc György igazgató levele önmagáért beszél. Az élelmiszer pótjegyek az ötvenes évek első felében a közellátás hiányosságai miatt rendkívüli fontossággal bírtak. Ami figyelemreméltó, az a minisztériumi intézkedés gyorsasága: a belkereskedelmi tárcához készített átírat dátuma mindössze négy nappal követi az igazgató levél keltét, és közben még a kézbesítést is számítani kell. Egyébként a táncművészképzés fokozott fizikai igénybevétellel járó folyamatára később az egészségügyi miniszter is tekintettel volt, amikor a 8.300-2/1954.(Eü.K.1.) Eü.M. számú utasításában intézkedett az ÁBI növendékeinek kötelező sportorvosi vizsgálatáról.

3. sz. dokumentum

(tárgy: Az Állami Balett Intézet általános iskolájának vizsgálata, ügyiratszám: 5552-6, érkezett: 1951. június 26.)

*Közügyügyi Minisztérium
(Szabó Sándor főoszt. vez.)
Budapest. V. Szalay u. 10.*

Az Állami Balett Intézet általános iskolájával kapcsolatban tett megállapításaira válaszolva elsősorban azt kívánom leszögezni, hogy az Intézet általános iskolája speciális követelményeknek kell, hogy megfeleljen. A balettművészet talán az egyetlen pálya, melynek szakmai elsajátítását már nyolcéves korban kell elkezdeni, amikor a gyermekek még általános iskolába járnak. Ahhoz, hogy jól képzett balettművészeket nevelhessen az Intézet, komoly munkával kell a táncra képezze növendékeit. Emellett tekintetbe kell venni azt, hogy a balett tánc fizikailag is nehéz és fárasztó. Tehát az Intézet keretén belül az általános iskola nem működhet pontosan olyan időbeosztással és módszerekkel, mint bármelyik általános iskola, melynek növendékei az iskolán kívül más munkát nem végeznek. Természetes az, hogy az iskola növendékei az általános iskola anyagát el kell, hogy végezzék, de a tanulás időbeosztása és módszerei olyanok legyenek, hogy lehetővé váljon az iskolai tanulmányok mellett az alapos balettképzés is. Ha az alapos táncművész képzést az Intézet biztosítani nem tudja, nem felelhet meg annak a célnak, amiért a Népművelési Minisztérium létesítette. Nem léphetünk fel a Balett Intézet növendékeivel szemben iskolai tanulmányaik terén pontosan olyan igényekkel, mintha csak iskolába járnának. Ennek ellenére megállapíthatjuk azt, hogy az iskolai tanulmányi színvonal elég jó, félévben a kerületben a harmadik helyen állt. Ez elsősorban annak tudható be, hogy a növendékek kiválogatott, tehetséges gyerekek. Le kell szögezmem még azt, hogy ez az ország egyetlen ilyen típusú iskolája, melyben jelenleg összesen 126 növendék tanul, és ha majd minden osztályban megindul a tanítás, a teljes létszám sem fogja meghaladni a 20-250 főt. Ennek alapján a javaslatokra a következőket válaszolom:

1./ Amennyiben az iskolai tanítást 40 perces órától 50 percesre emeljük, a növendékek befogottsága még súlyosabbá válik. Márpedig egyik legégetőbb problémánk a növendékek időbeosztásának racionalizálása. A probléma megértéséhez vázolnom kell a növendékek időbeosztását. Reggel 8 - 1/2 11-ig, (tehát napi két és fél órában) folyik a szakmai (tánc) tanítás. Ha azt akarjuk, hogy a magyar táncművelés jól képzett táncosokat kapjon, a szakképzést lerövidíteni nem lehet. 11-1-ig folynak az operai próbák. Nem minden növendéknek van minden nap próbája, de aki éppen nem próbál, ebben az időben készül az iskolai feladataira és zongorát gyakorol. 1-2-ig van ebédidő. 2-5-ig folyik az iskolai tanítás négy 40 perces órában. Öt után folyik a növendékek mozgalmi élete (úttörő órs és csapat gyűlések, stb.) Hét órákor a szereplő gyerekek az Operaházban kell legyenek. Éppen ennek az évnek a tapasztalatai mutatják azt, hogy a növendékek iskolai képzése 40 perces órákban is megoldható. Év végén egyetlen bukás volt, az is betegség következtében történt hiányzás miatt. 123 növendékből 18 kitűnő-rendű van.

Az iskolát a Népművelési Minisztérium az 1951/52. tanévre az Operaházzal szemben helyezte el (Sztálin u. 25. szám alatt). A kollégium nem a Népművelési Minisztérium, hanem a Köznevelési Minisztérium, illetve a Fővárosi Tanács felügyelete alá tartozik. Az 1951/52. tanévre a Fővárosi Tanács a Petőfi Sándor utcai kollégium helyett, a Gellérthegy oldalában lévő kollégiumba helyezi az Intézet növendékeit, ami úgy az Intézettől, mint az Operaháztól még távolabb esik.

2./ Az Intézet igazgatója volt az, aki a Népművelési Minisztériumban több ízben panaszt tett a tavalyi év folyamán azért, hogy az operai balett iskolában az általános iskolai növendékek osztatlan osztályban tanultak az alsó tagozaton és hetenként csak háromszor jártak iskolába felső tagozaton. Ilyen körülmények között tanultak a balettnövendékek egész az 1950/51. tanév kezdetéig, amíg az iskolát a Népművelési Minisztérium át nem vette.

Az Intézet igazgatója átérzi annak jelentőségét, hogy a jövő művészei műveltek kell, hogy legyenek és éppen ezért szükségesnek tartja, hogy általános iskolai tanulmányaik után középiskolában tovább tanuljanak.

A nevelőket a Fővárosi Tanács ajánlotta az Intézet számára. Kb. 200 nevelő életrajzát néztem át és azok közül a legjobb bizonyítvánnyal rendelkezőket és politikailag a legmegfelelőbbeket választottam ki. Matematika, fizika és biológiai szakos tanárt a Fővárosi Tanács egyáltalán nem tudott adni. Előreláthatólag az 1951/52-es tanévre új nevelőket bizonyos szakokra csak az egyetemről és a pedagógiai főiskoláról most kikerülő hallgatók közül kapok majd az Intézet számára. A nagy gyakorlattal rendelkező régi tanerők a fővárosi iskolákban működnek.

3./ Az Intézet szervezeti szabályzata tárgyalásakor megállapodtunk abban, a Köznevelési Minisztérium általános iskolai osztályának jelenlévő kiküldöttjével, hogy az iskolai tanítás a délutáni órákban lesz. Ez nem is lehet másként több oknál fogva. A balettgyakorlatok és táncórák minden esetben csak reggel történhetnek a növendékek egészségének érdekében. Ehhez a munkához pihent szív, tüdő és izmok kellenek. Tavaly a Táncművészeti Iskolában délután folyt a táncoktatás, amiről nálunk járt szovjet balettmesternek, Vajnonnának az volt a véleménye, hogy helyesebb megszüntetni az iskolát, ha nem tudjuk megoldani azt, hogy a gyerekek balett órái reggel legyenek. Az operai próbákat sem lehet háromszor egy héten délelőtről délutánra tenni tekintettel arra, hogy az Operaház munkabeosztása ehhez nem alkalmazkodhat.

4./ Az Intézet igazgatójának nem áll módjában esténként az operai előadások után 30-60 gyereket hazakísértetni. Ez a feladat a szülők kötelessége. A kollégiumban lakó gyermekek kíséretéről a kollégium gondoskodik. Az 1951/52. tanévre az Intézet igazgatója benyújtotta a Népművelési Minisztériumhoz az igényét egy nevelőre, aki esténként az Operaházban szereplő gyerekekre felügyel.

5./ A tanév kezdetén a kollégium igazgatója, akit a Fővárosi Tanács jelölt ki, megbetegedett és egész éven keresztül beteg volt. Helyére a Fővárosi Tanács ideiglenes igazgatót helyezett, aki egyéb elfoglaltsága mellett a kollégium ügyeivel este néhány órában tudott csak foglalkozni. A növendékek gondozásának elhanyagolása miatt, az Intézet igazgatója feljegyzést írt a Köznevelési Minisztérium, a Népművelési Minisztérium és a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságához. (sic!) Ennek eredményeképpen a Köznevelési Minisztérium intézkedett bizonyos rendszabályok végrehajtására. A Köznevelési Minisztérium határozatának másolatát mellékelem.

Az Intézet igazgatója mind az Intézet iskolájának, mind a kollégiumnak igazgatóját felszólította, hogy a kapcsolatot az iskola és a kollégium között tartsák fenn. A kollégium igazgatójának működése egyébként nem a balett intézet igazgatójának, hanem a Fővárosi Tanács illetékes ügyosztályának felügyelete alá tartozik.

Az Állami Balett Intézet munka és tantervének kidolgozása előtt mindabban, amit fent közöltem, megállapodtam a Köznevelési Minisztérium általános, illetve középiskolai ügyosztályával. Kérem ennek tudomásulvételét.

Budapest, 1951. jún. 26.

Duka Antalné

Megjegyzések a dokumentumhoz:

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy az ÁBI létrehozásáról szóló jogszabály úgy rendelkezett, hogy az intézet keretén belül általános iskola és középfokú iskola (képző) működik, amelynek tananyaga és tanmenete összhangban áll mind a táncművészeti oktatás követelményeivel és az

intézet célkitűzéseivel, mind pedig az általános iskolai és a középfokú képzés céljaival. Az általános iskola és a képző felett a szakfelügyeletet a népművelési miniszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben gyakorolja. Az intézet élén az intézeti igazgató áll. Őt és az iskola igazgatóját - utóbbit a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben - a népművelési miniszter nevezi ki. Az intézeti igazgató nevezi ki a népművelési miniszter előzetes jóváhagyásával az intézeti szaktanárokat, tanársegédeket és nevelőket, valamint az intézet gazdasági vezetőjét, továbbá a budapesti városi tanács végrehajtó bizottságának előzetes jóváhagyásával az iskola tanárait és nevelőit. Az intézet szervezetét és tanulmányi rendjét a népművelési miniszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben szabályozza. A szabályozás tehát biztosította a népművelési tárca dominanciáját, de nem adott részére kizárólagosságot. Ebből fakadtak azok az ellentmondások, amelyekre Duka Antalné levelében reagált.

AZ ÁBI az Operaház 1937 óta működő ballett iskolájának és a már említett Táncművészeti Iskolának az egyesítésével jött létre. A Táncművészeti Iskolába a 8-12 éves növendékek külterületekről, vidékről jártak be, más helyen folytatták általános iskolai tanulmányaikat, az állandó utazgatás elvette idejüket, rendszertelenné tette étkezésüket, fizikailag kimerítette őket. Az iskolának egyáltalán nem volt kollégiumi helye. Az operai balettiskola osztatlan és hiányos közismereti képzése szintén nem felelt meg a követelményeknek. Az ÁBI ötvözni tudta a szakmai és a közismereti képzés biztosításához szükséges tényezőket, de ezzel magára vonta a közoktatás rendjéért felelős tárca (1951. május 19-ig a Vallás- és Közoktatásügyi, ettől kezdve a Közoktatásügyi Minisztérium) figyelmét is. A népművelési tárca megvédte az intézetet, de nem tudta megakadályozni a különböző felettesekhez tartozó intézeti vezetők (az 1950/51-es tanévben Lőrinc György intézeti igazgató, Krémer Erzsébet iskolaigazgató, Mikes Lilla kollégiumi igazgató) közötti kezdeti, a munkamegosztás és a felelősségi kör kialakításával összefüggő feszültségeket. Ezek a későbbi munka során, illetve személycserék következtében rendeződtek. Az 1951-ben a Gellérthegyre költöztetett kollégiumot a Fővárosi Tanács 1953-ban átadta az intézetnek, s az 1991-ig azon a helyen működött.

A közoktatással kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a kezdeti középfokú képzős rendszer csupán három évig maradt érvényben. A 64/1954.(X.5.) M.T. rendelet a képző helyett csökkentett óra- és tantervű általános gimnáziumot hozott létre. Ezzel érettségizet biztosító oktatási intézmény létesült az intézeten belül, elősegítve, hogy a növendékek a szakmai képzés teljes időtartama alatt azonos tantestület irányításával végezhesék általános és középiskolai tanulmányaikat.